

21. Дещинський Л. Із історії боротьби УНР проти більшовицької агресії (грудень 1917 - січень 1918 рр.) Уроки і сучасність // Вісник Державного університету «Львівська політехніка». Держава та армія. – 1999. – № 377. – С.3-10.
22. Крип'якевич І.З. Історія українського війська / І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефанів. – Львів: Світ, 1992. – 712 с.
23. Міхновський М.І. Самостійна Україна. – К.: Діокор, 2002. – 80 с.
24. Іванченко Р. Центральна Рада: апофеоз і драма теорії і практики / Р. Іванченко // Я повертаю Україні те, що в неї вкрадено: Статті. Нариси. Роздуми. – К.: Укр. письменник, 2005. – С. 212-224.
25. Музиченко П.П. Історія держави і права України: навч. посіб. У 2 ч. Ч. II / П.П. Музиченко. – Одеса: Астропринт, 1998. – 272 с.
26. Драч І. Уроки Української Народної Республіки // Вісті з України. – 1998. – 5 лютого.
27. Четвертий Універсал Української Центральної Ради / Конституційні акти України, 1917-1920. Невідомі конституції України. - К.: Філософська і соціологічна думка, 1992. – 272с.
28. Солдатенко В.Ф. Військовий чинник у боротьбі за політичну владу в Україні в 1917-1918 рр. / В.Ф. Солдатенко, Л.Г. Хало. – К.: ПП Позднишев, 2002. – 398 с.
29. Беренец П. Симон Петлюра // Табор. – 1931. – Ч.16. – С.28.
30. Гой-Нижник Павло. УНР та ЗУНР: становлення органів влади і національне державотворення (1917-1920 рр.). – К.: «ЩеК», 2010. – 304 с.

ТИПОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ

КРЕСТОВСЬКА Наталя Миколаївна,
*д.ю.н., професор, завідувач кафедри теорії
та історії держави і права Міжнародного
гуманітарного університету*

Типологізація революційних процесів є одним з широко обговорюваних питань у політичній та історичній науці (зарубіжні дослідники - Ш. Ейзенштадт, С. Хантінгтон, Т. Скокпол, Е.Гобсбаум, Е. Шульц, І. Гобозов, вітчизняні - А. Колодій, В. Якушик), тоді як історики права звертаються до неї у край рідко. Між тим без типологізації революцій навряд чи можлива науково обґрунтована історична типологія держави і права, оскільки саме революції найчастіше виступають як точка відліку у становленні тієї чи іншої державної організації чи нової правової системи.

Варто відмітити, що одноставно прийнятої типології революцій, як і однозначно схвалюваної дефініції революції на сьогодні не вироблено. Тому, перш ніж висловити свої міркування щодо типології Української революції 1917-1921 рр., видається необхідним зазначити методологічні засади дослідження. Автор цієї доповіді, по-перше, виходить з розуміння полісемантичності поняття «революція», зокрема, уважає, що поряд з політичними та соціальними революціями до уваги мають братися економічні, культурні та інформаційні революції. Їх синергія створювала справжні прориви в історії. Наприклад, відкриття Нового світу і пов'язаний з цим економічний бум, винахід книгодруку,

антропологічний поворот у мистецтві та філософії доби Ренесансу, критика католицизму та протестантська етика спричинили соціальну капіталістичну революцію, політичні революції у Нідерландах та Англії, виникнення держав в сучасному розумінні цього слова та юридичне закріплення принципу державного суверенітету Вестфальським миром.

По-друге, автор підтримує ідею поділу революцій на прогресивні та консервативні (регресивні) [1, с. 21], що є відбиттям ідеї нелінійності історичного розвитку: Кліо часто опиняється на роздоріжжі, не завжди знає правильну дорогу, ходить по колу, а то й повертає назад. По-третє, автор, дотримуючись цивілізаційно-стадіального розуміння історичних макропроцесів, приєднується до теорії «великої феодалної формації» Ю. Кобіщанова [2]. Згідно з нею в історії людства простежується лише два ідеальні типи формацій: феодалний (з позаекономічним примусом до діяльності) та капіталістичний (з економіко-конкурентними мотивами до діяльності), при тому, що в чистому вигляді вони ніде і ніколи не існували: паростки капіталізму існували у Стародавньому Римі, так само як елементи рабства у Радянському Союзі. Питання лише у переважанні того чи іншого типу відносин у конкретному соціальному організмі (далі – соціор) на певному етапі його існування. У зв'язку з цим соціальна революція постає як відносно швидкий перехід до однієї з цих формацій (міжформаційна революція), або завершення такого переходу (внутриформаційна революція). Принаймні великі соціальні революції доби модерну (Англійська, Французька, Американська) зайняли невеликий за мірками світової історії час. Що ж стосується суто політичної революції, то з деякими застереженнями можна погодитись з твердженням А. Колодій, що революція – це насамперед дискретна політична подія, яка має чітко визначені хронологічні рамки, причому її успішність або неуспішність не є критерієм віднесення цієї події до революцій [3]. По-четверте, аналіз революційних процесів на Сході Європи видається неможливим без звернення до ідей М. Хроха щодо стадійності становлення націй та національних держав Центральної та Східної Європи [4]: А) на академічній (просвітницькій) стадії виникає інтерес до історії та мови свого народу, відбувається просвітницька діяльність; В) на політичній (агітаційній) стадії формуються структури, що репрезентують націю (партії, місцеве самоврядування, автономія); С) на стадії національної мобілізації виникають умови для самостійного державного існування нації. Усі революції доби модерну – це реалізовані або нереалізовані проекти формування національних держав, і регіон Центральносхідної Європи в цьому відношенні був доганяючим по відношенню до країн Заходу. По-п'яте, автор розглядає Українську революцію 1917-1921 рр. у контексті та зв'язку з процесами трансформації Російської та Австро-Угорської імперій.

Отже, для типологізації Української революції перш за все треба вирішити два питання: в межах якої формації перебували Наддніпрянська та Наддністрянська Україна у 1917 році? На якій стадії становлення нації перебували тоді українці?

На нашу думку, обидві частини українства існували в рамках дещо різних гібридних моделей, що поєднували риси феодалної та капіталістичної (буржуазної) формацій. Елементи феодалізму в Російській імперії були суттєвими: дворянське землеволодіння та селянське малоземелля, станова та національна нерівність, архаїчна політична система, зокрема, не зайвим буде нагадати про збереження у державному ладі основ самодержавства, хоча їх суттєво похитнула революція 1905-1907 рр. До елементів буржуазної формації віднесемо швидко модернізацію промислового виробництва, зародки парламентаризму, проголошення політичних свобод та появу політичних партій в ході революції 1905-1907 рр., доволі розвинуте приватне право, окремі інститути якого були на рівні європейських країн. Відмітимо особливості українського сегменту імперії: аграрне

перенаселення та земельний голод, особливо відчутні в лівобережних губерніях, слабкість національної буржуазії та залежність від іноземних інвестицій, що гальмувало формування конкурентної економіки та власного економічного класу. На рівні масової суспільної свідомості самоідентифікація українців тільки розпочиналась. Політичні структури, зокрема, українські партії та основний того часний інформаційний інструмент - преса - були слабкими. Національна еліта ще не виробила і тим більше не просувала у масах ідеї формування самостійної держави: переважна більшість українських ідеологів стояла на автономістських позиціях, осібною в цьому плані фігурою був хіба що М. Міхновський. Користуючись періодизацією М. Хроха, можна зробити висновок, що наддніпрянські українці на початку 1917 року перебували на межі першої та другої стадій національного розвитку. Сам М. Хрох пояснює таке відставання «деспотичною русифікацією» [4, с. 123].

У підсумку можна констатувати, що Російська імперія стояла на порозі завершення переходу до капіталізму та національної держави, хоча при цьому з великою часткою ймовірності імперія могла розвалитися хоча би через те, що в її межах проживало багато соціорів з переважанням феодальних і навіть дофеодальних соціальних відносин. Як уявляється, такий перебіг подій був би найкращим, перш за все, для самих росіян як реальний шанс для створення модерної національної держави.

Українська спільнота в Австро-Угорщині перебувала у дещо кращих умовах, зважаючи на те, що з середини XIX століття Дунайська монархія набагато далі просунулась на капіталістичному шляху і в політичному відношенні уже перебувала у стані конституціоналізму, що означало принаймні проголошення прав і свобод людини, парламентаризм та можливості населення, хоча й дуже обмежені, брати участь в управлінні суспільними та державними справами. Українці, подібно іншим національностям, мали власні політичні структури, пресу та літературу українською мовою, брали участь у парламенті та органах крайового самоврядування, їх права як національної меншини мали конституційне оформлення. Очевидно, що для завершення формаційного переходу тут потрібно було менше зусиль і він міг би бути еволюційним, хоча розходження по національних квартах численних соціорів Австро-Угорщини було ще більш ймовірним, зважаючи на принципово іншу, у порівнянні з російською ситуацією, стадію їх національного розвитку. За періодизацією М. Хроха слов'янські нації Австро-Угорщини на 1917 рік уже пройшли академічну та агітаційну стадії розвитку і перебували на стадії національної мобілізації. Певні застереження варто навести щодо українців Галичини, які, по суті перебували під подвійним національним гнітом - австрійським та польським, що гальмувало формування національної еліти та політичну інституціоналізацію.

Отже, на початку 1917 року українські соціори в Російській та Австро-Угорській імперіях, знаходились на стадії завершення буржуазних перетворень, а українці Австро-Угорщини, крім того, уже мали власні політичні та самоврядні структури і були певною мірою готові до формування національної держави.

Лютнева революція 1917 р., що розпочалась як державний переворот, насправді здійснила марш-ривок до утвердження буржуазного (конкурентного) типу соціальних відносин: усунуто стану нерівність та запроваджено інститут громадянства, проголошено і частково навіть реалізовано основні громадянські та політичні свободи, проголошено республіканський лад, створено найдемократичніше у Європі виборче законодавство, розпочато підготовку до Установчих зборів і до вироблення нової аграрної політики. І попри невирішеність численних завдань (земельне питання, національне питання, завершення війни тощо) лютневі - березневі події варто оцінити як прогресивну модерну міжформаційну революцію, що в основному завершила, але не інституціоналі-

зувала у стійких формах справу революції 1905-1907 рр.

Що стосується Жовтневої революції, то, погоджуючись з висновком радянської історіографії про її повну протилежність Лютневій революції, варто оцінити її як регресивну неофеодальну революцію (контрреволюцію). В результаті її перемоги та утвердження влади більшовиків в країні було відновлено стану нерівність (робітники, найбільше селянство зайняли формальне привілейоване становище), що лише формально було скасовано у 1936 р. Паралельно було інституціоналізовано новий експлуататорський клас - так звану номенклатуру. Більше того, з позбавленням селянства паспортів, введенням інституту обов'язкової прописки за місцем проживання і, відповідно, обмеженням права на вільне пересування країною, по суті відновлено елементи кріпацтва, а ГУЛАГ став жахливим відтворенням рабства в його найгірших формах. Обмеження, а згодом і скасування інституту приватної власності, заборона та криміналізація підприємництва, одержавлення економічної діяльності і тим самим ліквідація економічних стимулів до праці, спотворення податку, який із засобу суспільного договору між громадянином та державою перетворився на просту формальність, повернули імперію до феодальної формації. Неофеодальна внутрішня політика цілком логічно поєднувалась з такого ж типу зовнішньою політикою - політикою демонстративного нехтування міжнародним правом (адже за феодальної формації його не було) та державним суверенітетом інших, особливо сусідніх, країн. В результаті імперія не розвалилась на національні держави, а набула іншої, формально федеративної форми.

Яке місце по відношенню до Російської революції займають події 1917 року в Україні, перш за все - створення та діяльність Української Центральної Ради? Перед Центральною Радою та створеними згодом інститутами Української Народної Республіки об'єктивно стояло завдання довести до логічного кінця буржуазну революцію та приступити до створення національної держави (як було показано вище - це дві сторони одного й того самого процесу). На роздоріжжі Кліо найкращим з можливих варіантів розвитку подій був такий: Українська революція 1917-1921 рр. мала би стати складовою Лютневої революції, а саме - інструментом розвалу імперії та формування на її рештках низки національних держав. І тоді Революція 1917-1921 рр. була би міжформаційною національною революцією, тобто початком існування модерної Української держави-нації з конкурентною економікою та конституційним ладом.

Утім так не сталося, і відповідь на питання «Чому?» лежить у площині типології революції. Нагадаю, що на момент революції українство та його тільки-новиникла еліта перебували на межі стадій А і В, тобто вони були не готові до політичного, тим більше державного будівництва. Невипадково в УЦР та у керівництві першої УНР переважали автономісти та прихильники федералізації Росії з Україною в її складі. Внутрішня політика УЦР та Директорії не відповідала завданню формування модерної держави і по суті являла собою загравання з тими верствами населення, які представляли традиційне, а не модерне суспільство: спроба соціалізації землі на догоду селянству, обмеження приватної власності, відмова від формування власної армії в умовах війни, скликання станового Трудового Конгресу, а не парламенту тощо. Це зумовило фактичне слідування більшовицькій соціальній політиці і невинними виглядають неодноразові спроби соціалістичних ватажків УЦР та Директорії «порозумітись» з керівництвом Росії. Вони відбувались одночасно із зовнішньополітичною конфронтацією та збройним конфліктом з більшовицькою Росією, у плани керівництва якої національна державність жодного з народів колишньої імперії явно не входила.

На нашу думку, єдиний мізерний шанс продовження прогресивної лінії Лютневої

революції був пов'язаний з Українською гетьманською державою. Підтвердження гетьманом нерушимості приватної власності, забезпечення свободи підприємництва, намагання встановити правовий порядок, військове та національне культурне будівництво, налагодження роботи державного апарату, в тому числі вкрай необхідних силових структур, встановлення дипломатичних відносин з зарубіжними країнами - всі ці заходи слід оцінити як спроби завершити ту державницьку роботу, яку не спромоглась здійснити УЦР. Утім готовності до національної мобілізації та початку свідомого національного будівництва неможливо досягти протягом настільки короткого часу, який зовнішніми обставинами було відпущено Українській державі. Перемога більшовицької контрреволюції та 70-річний «пропащий час» зумовили необхідність повторного проходження міжформаційної антифеодальної революції уже в незалежній Україні.

Список використаних джерел:

1. Якушик В. Українська революція 2004–2005. Спроба теоретичного аналізу / В. Якушик // Політичний менеджмент. – 2006. – № 2 (17). – С. 19-36.
2. Кобищанов Ю.М. Теория большой феодальной формации / Ю.М. Кобищанов // Вопросы истории. – 1992. – № 4-5. – С. 57-72.
3. Колодій А. Про феномен революції в контексті сучасності / А. Колодій // Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. – 2014. – № 5. – С. 133-143. – Режим доступу: http://filos.lnu.edu.ua/bulletin_philosophy/ua/docs/visnyk05/visnyk05.pdf
4. Хрох М. От национальных движений к полностью сформировавшейся нации: процесс строительства наций в Европе / М. Хрох // Нации и национализм. – М.: Праксис, 2002. – С. 121-127.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

КУЧАРСЬКА Христина Анатоліївна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Визначальним та безумовним фактором розвитку сучасного українського суспільства, засобом формування соціальної та правової держави є конституційне закріплення прав та свобод людини як вищої соціальної цінності. Врахування правового досвіду минулого дає можливість уникнути помилок сьогодення та найбільш ефективно використати правову спадщину у сучасному державотворчому процесі.

Однією із умов державотворення є ефективне регулювання правового статусу державної мови, рівень володіння нею, поширеність у різних сферах життя. Кожна держава в процесі свого становлення й розвитку так чи інакше стикалася з мовним питанням. І, як правило, рано чи пізно надавала перевагу єдиній державній, інакше кажучи офіційній, мові. Адже саме держава здатна заходами мовної політики перетворювати мову на ефективне знаряддя для свого зміцнення або ж, навпаки, призводити до кризових ситуацій у